

Dat reeds de kunst der vroeg-christelijke katakomben afkeer had van elke reminiscentie aan Christus' kruisdood, zoozeer, dat zelfs het enkele teeken des kruises in het ornament vermeden werd, laat zich verklaren uit de tijdsomstandigheden. Vooreerst was in de eerste drie eeuwen van onze jaartelling de kruisiging nog in gebruik als een bijzonder schandelijke doodstraf, die slechts op slaven en de allerlaagste misdadigers werd toegepast. Zoo goed als onze verbeelding de voorstelling van Gods zoon aan de galg opgeknoopt zou afwijzen, aarzelden de eerste Christenen het hout der schande in verband te brengen met hun Zaligmaker. Wat zij in de wandversiering van hun onderaardsche bedepplaatsen vooral zochten uit te beelden, waren juist die symbolen en scènes

Afb. 1,
Crux ansata

uit het Evangelie, die de hoop op een blijder hiernamaals uitdrukten. Een vast stelsel van eindeloos herhaalde motieven — de pauw, symbool der onsterfelijkheid (pauwenvleesch heette onbederfelijk), de duif, symbool der onsterfelijke ziel; de visch, symbool van de eucharistische spijs; de Goede Herder, symbool van de barmhartigheid Gods — vormde een symbolische geheimtaal, slechts verstaanbaar voor de ingewijden van de kleine vervolgde secte der Christenen. Een enkele maal wilde de kunstenaar zinspelen op het lijden van den Zaligmaker; ook dan bediende hij zich van geheime teekens en gaf hij aan het kruis een symbolische vorm, die voor profane oogen niet doorzichtig was: anker, drietand, Grieksch kruis, swastika (een figuur die al in het Myceensche ornament voorkomt), het Egyptische hengselkruis of *crux ansata* (afb. 1), het Andreaskruis waren de vormen waaronder het kruisteecken schuilging. Ook treft men vaak tusschen de teksten van een grafinscriptie de hoofdletter T, die dan dezelfde functie vervult. Het gewone Latijnsche kruis blijft zeer zeldzaam.

Toen het Christendom in de 4e eeuw door Constantijn tot staatsgodsdienst verheven was, werd uit piëteit de kruisiging als straf afgeschaft.

De verschijning van het teeken des kruises aan Constantijn („In dit teeken zult gij overwinnen”) en de vinding van het ware kruis door zijn Moeder, St Helena, gaven omstreeks 325 aanleiding tot een intensieve kruisvereering. De regeering nam aan deze devotie actief deel; de rijksmunten, de keizerlijke scepter en diadeem werden met het teeken des kruises versierd. Doch de triomfeerende kerk, die toen uit het donker der katakomben in het stralende daglicht der openbaarheid trad, had geen gevoelsbodem voor een bijzondere vereering van Christus' lijden. Het dieper zondenbewustzijn, van waaruit de kruisdood begrepen moest worden, ontbrak nog; de geloovige vereerde in Christus meer den Wonderdoener, Leermeester, Redder, dan den menschgeworden